

7, d. e. 12½%, udlændinge), og at de velhavende norske borgersønner var for få til at dække behovet? I så fald bliver B. nødt til her at konstatere en nationalt set uheldig følge af indrulleringen, eventuelt forbundet med stands-egoisme hos Trondhjems og andre norske byers bedre borgerskab. Men der kan tænkes andre årsager, med hvilke regeringen intet havde at gøre. Af hvilke nationaliteter var de udenlandske skippere: hollændere, englændere, skotter, hanseater, danskere? Herom får vi intet at vide. Har udenlandske rederiinteresser gjort sig gældende? Har 1705–10 Englands og Hollands krig mod Frankrig gjort det? Herpå kunne tyde, at procenten af udenlandske skippere, farende fra Trondhjem, 1715 ff. er langt mindre end i de førstnævnte år.

Dette er kun eet eksempel blandt flere på dårligt underbyggede ræsonnementer i B.s værk.

C. O. Bøggild-Andersen.

*Georg Hansen: Sædelighedsforhold blandt landbefolkningen i Danmark i det 18. århundrede. En kulturhistorisk undersøgelse. (Det danske Forlag, 1957). 237 s.*

Den, der i Georg Hansens nye bog venter at finde en chronique scandaleuse, kan gerne lade den være. Den er yderst redelig og saglig, og også i den henseende udbygger og viderefører den det billede af det 18. århundredes samfundsforhold, som begyndte med »Degnen« og »Præsten«. I sin nuværende form er bogen et koncentrat af et betydeligt større arbejde, navnlig for den statistiske dels vedkommende; men selv det, der her er tilbage, må aftvinge læseren den dybeste respekt for den flid og ildhu, hvormed det enorme kildemateriale er gennemgået og bearbejdet. Kirkebøger og retsarkiver er det primære stof, og Georg Hansen har i sine noter givet en udmærket karakteristik af kirkebøgernes kildeværdi. Den er for tiden før 1800 meget svingende, hvad også talløse slægtsforskere har kunnet erkyndige sig om. Når dertil kommer, at faderskabsopgivelserne ved det betydelige antal »uægte« børnefødsler i mange tilfælde dels er ubestemte, dels vitterligt falske, forstår man, hvor vanskeligt det ofte kan være at føre stamtavler over almueslægter ret langt tilbage i 18. århundrede – også bortset fra de relativt store lakuner i bogrækkerne.

Georg Hansens skildring falder i tre afsnit: Tidens moralopfattelse, der afspejles i en gennemgang af skønlitteratur og seksualhåndbøger (i øvrigt delvist ført helt op i 20. århundrede), forholdet mellem uægte og ægte børnefødsler og straffene for lejemål og andre forbrydelser mod sædeligheden. Der er et utal af eksempler; men det er, som om der alligevel mangler en virkelig tilbundsående tidsfornemmelse – en moralkarakteristik set ud fra tiden selv. Undersøgelsen har kun medtaget landbefolkningen, og det er i mange henseender ret og rimeligt; men enkelte strejftog til de højere stænder synes at vise, at »usædeligheden« også i høj grad er begrænset til de lavere og laveste samfundslag. I sin litteraturgennemgang burde forfatteren her nok have medtaget de talrige håndskrifter, som fornemme herrer og ikke mindst velagtede adelsfrøkener yndede at lave ude på de store gårde, hvor det ofte kunne være svært at få tiden til at gå. De giver ofte et forbløffende billede af, hvad det var, man havde lyst til og tog sig tid til at skrive af – Mykle ville rødme. De mange håndbøger, der anføres, har nemlig i virkeligheden sikkert kun været kendt og læst i de højere kredse. Desværre er en undersøgelse heraf vel ganske umulig.

Den saglighed, hvormed Georg Hansen er gået frem, eliminerer næsten totalt den dybe tragedie, som bogen i virkeligheden er et udtryk for. Det kan gavne

emnet, men ikke den historiske skildring, der let bliver tør og opremsende. Ikke desto mindre er det et overordentlig værdifuldt arbejde, der rummer fortrinlige oplæg og enkeltheder.

*Finn H. Lauridsen.*

*Georg Nørregård: Fregatten Falster ved Marokko 1753.* (Marinehistorisk Selskab i kommission hos Ejnar Munksgaard, 1956). 64 s.

J. H. E. Bernstorffs arbejde i midten af det 18. århundrede dels for at skaffe den danske Middelhavshandel tålelige kår for de berbiske sørøverstater, dels for ligefrem at skaffe handelen indpas i disse lande er et ganske farverigt, om end måske ikke særligt betydningsfuldt kapitel af dansk udenrigspolitikks historie. Det er fra en af ekspeditionerne til Marokko, at nærværende lille skrift har hentet sit emne. Ekspeditionen endte for fregatten Falsters vedkommende sørgeligt, idet den forliste ved brand ud for Safi i 1753. 132 af den 319 mand store besætning omkom. I højere grad end selve emnet, der er ret kort behandlet, påkalder dog nogle meddelte aktstykker sig interessen. Det drejer sig om breve og rapporter fra de nærmest følgende år, stiledt til Bernstorff og udfærdiget af kaptajn F. C. Kaas. Aktstykkerne giver et udmærket indtryk af de helt fremmedartede forhold, ikke mindst af den marokkanske fyrste, hvis bevågenhed de danske udsendinge nød i særlig grad i modsætning til andre landes. Ganske vist var det nærmest med den bagtanke, at han håbede på denne måde at kunne skaffe sig udstyr til sine korsarer, noget som man naturligvis under ingen omstændighed kunne være med til. Bemærkelsesværdig er den usikkerhed, der prægede alle forbindelser dernede; over for kristne var det mindre væsentlig at holde ord, og det var let at skaffe sig ekstrafortjeneste ved simpelt hen at arrestere udsendinge og forlange løsepenge for dem.

En del tekniske data vedrørende »Falster« er udarbejdet af kommandørkaptajn R. Steen Steensen.

*Finn H. Lauridsen.*

*Johannes Lehmann: Den unge Orla Lehmann.* (Dansk Kautionsforsikrings-Aktieselskab, 1957). 127 s.

Dansk Kautionsforsikrings-Aktieselskab, der jævnlige udsender smukt udstyrede, historisk betonedede skrifter, har ved årsskiftet 1956/57 udgivet dette lille populære skrift af forfatteren Johannes Lehmann, Det er egentlig en biografi af Lehmann, indtil han 1841 dømtes for talen i Nykøbing F. med kravet om en konstitutionel forfatning. Hovedvægten lægges på et referat af talen og af Lehmanns forsvarstale i højesteret, da han blev anklaget for den. Forud er imidlertid gået et levnedstræk op til dette tidspunkt med skildringer af de politiske og samfundsmæssige forhold i enevældens slutningstid. Der er ikke tale om nogen ny videnskabelig behandling af emnet. Resultatet er blevet en populær og fængslende bog, der dog har slagside, fordi forholdene noget ensidigt er set gennem Orla Lehmanns briller.

*Vagn Dybdahl.*

*Biskop H. Martensens Breve, II-III, Breve til L. Gude, udg. af Bjørn Kornerup.* (Gad, 1956-57).

I mønstergyldig og velkommenteret udgave foreligger nu Martensens breve til domprovst Gude 1860-83. De giver samme indtryk som første bind af kam-